

Σημειώσεις για το εργαστήριο δημιουργίας εφαρμογής εικονικής πραγματικότητας [VR]: Η επιτεδογραφία της Κωνσταντινούπολης (φ. 1)

Στη Χάρτα εντάσσονται δέκα επιτεδογραφίες, δηλαδή τοπογραφικά σχέδια και όψεις σημαντικών πόλεων ή τοποθεσιών της αρχαιότητας¹. Είναι προφανές ότι η επιλογή των πόλεων που ο Ρήγας κρίνει ότι πρέπει ο αναγνώστης της Χάρτας να γνωρίσει καλύτερα, δεν είναι τυχαία, αλλά ότι οι πόλεις αυτές έχουν ειδικό βάρος στην ιστορία της περιοχής και συνδέονται με τις αρχαιογνωστικές, επαναστατικές και φιλελεύθερες έννοιες που επιδιώκει να επικοινωνήσει ο Ρήγας μέσα από τη Χάρτα.

Το πρώτο φύλλο της Χάρτας, λοιπόν, το Φύλλο της Κωνσταντινούπολης, περιέχει το τοπογραφικό σχέδιο της πόλης, μία προοπτική όψη του λιμανιού της και την κάτοψη του σεραγιού του σουλτάνου. Είναι ενδιαφέρον ότι κυκλοφόρησε το 1796 ως αυτοτελές έργο και ενσωματώθηκε στο σώμα της Χάρτας με την έκδοση των επόμενων έντεκα φύλλων έναν χρόνο αργότερα, το 1797. Φαίνεται ότι ο Ρήγας ήθελε για πρακτικούς λόγους να «ζεστάνει» το έδαφος μεταξύ των Ελλήνων και φιλελλήνων στη Βιέννη για την έκδοση της Χάρτας ή να συγκεντρώσει και κάποιους πόρους για τη χρηματοδότηση της έκδοσης των υπόλοιπων φύλλων. Για την έκδοση του πρώτου φύλλου, ο Ρήγας συνεργάστηκε με τον ίδιο Βιεννέζο χαράκτη (F. Mueller) και τον ίδιο τυπογράφο (J. Nitch) που χρησιμοποίησε και για τα υπόλοιπα έντεκα φύλλα.

Πρωτεύουσα καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας της, ήδη από την εποχή της ίδρυσής της, η Κωνσταντινούπολη έχει ιδιαίτερο βάρος και σημασία για τους υπόδουλους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Πρόκειται για το διοικητικό κέντρο της Αυτοκρατορίας, έδρα του σουλτάνου, αλλά και εστία της ηγεσίας του Γένους, αφού εκεί εδρεύει το Ορθόδοξο Πατριαρχείο και δραστηριοποιούνται οι ισχυρές φαναριώτικες οικογένειες. Χωρίς να αναφέρεται σαφώς πουθενά, είναι φανερό η φιλοδοξία του Ρήγα για αυτή την πόλη: να ανακτήσει τον ηγετικό της ρόλο και να αποτελέσει την πρωτεύουσα της νέας, ελεύθερης Πολιτείας που θα προκύψει μετά την Επανάσταση.

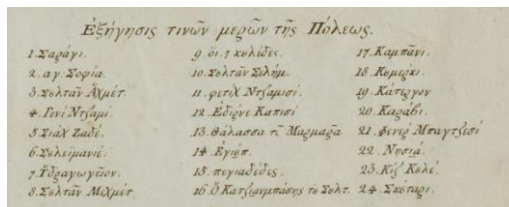
Αν και ο Ρήγας χρησιμοποίησε προγενέστερα τοπογραφικά σχέδια και προοπτικά, πρόσθεσε πολλά δικά του σχόλια, πληροφορίες, σχέδια και παρατηρήσεις, που προέρχονται από άλλες πηγές ή από τις εμπειρίες του από τα χρόνια που έζησε στην Κωνσταντινούπολη: π.χ. τις ελληνικές ονομασίες τόπων και σημείων, το δίστιχο για την Άλωση της Πόλης, σχόλια, μύθους, αναφορές σε αρχαίους συγγραφείς κ.ά. Το τοπογραφικό περιλαμβάνει επίσης ανεμολόγιο, δύο κλίμακες, πέντε νομίσματα κι ένα χρυσόβουλο και τη συμβολική παράσταση του κοιμισμένου λιονταριού. Ο συνδυασμός, εξάλλου, της κάτοψης και της πανοραμικής όψης ενισχύει με τα μέσα της εποχής την εντύπωση του αναγνώστη ως εικονικού περιηγητή.

¹ Οι επτά επιτεδογραφίες (Πλαταιές, Σαλαμίνα, Αθήνα, Θερμοπύλες, Σπάρτη, Δελφοί, Ολυμπία) προέρχονται από τον γαλλικό άτλαντα του Barbié du Bocage, που συνόδευε τη γαλλική πρώτη έκδοση του *Νέου Ανάχαρση*. Ο άτλαντας του Barbié ήταν ένας δημοφιλής άτλας της αρχαιότητας, με περισσότερα από 50 τοπογραφικά σχέδια και όψεις αρχαίων πόλεων, που βασίζονται συχνά σε περιγραφές αρχαίων συγγραφέων (π.χ. Παυσανίας), μια και οι περισσότερες δεν είχαν αποκαλυφθεί τότε από ανασκαφές. J.-D. Barbié du Bocage, *Recueil de cartes géographiques, plans, vues et médailles de l'ancienne Grèce relatifs au voyage du jeune Anacharsis, précédé d'une analyse critique de cartes*, 1788, Παρίσι: De bure aîné.

Σε αυτές προστίθενται οι επιτεδογραφίες των Φερών (μάλλον πρωτότυπο σχέδιο του ίδιου του Ρήγα), της Κωνσταντινούπολης και του Σεραγιού. Η πανοραμική όψη της Κωνσταντινούπολης προέρχεται από χάρτη του T. C. Lotter, *Plan von Costantinopel, mit der umliegenden Gegend und des Canals vom Schwarzen Meer...*, Αυγούστα 1770. Για το τοπογραφικό του Σεραγιού πηγή μάλλον υπήρξε ένα σχέδιο των J.B. Aubert και P.F. Tardieu του 1785 με τίτλο *Plan du Sérail, écrit par J.B.Aubert, gravé par P.F. Tardieu...* Βλ. Γ. Τόλιας, «Αποχαιρετισμός στο Γένος: Αυτοκρατορία και πατριωτισμός στο χαρτογραφικό έργο του Ρήγα (1796-1797)», στο: *Χάρτα της Ελλάδος*, Ν. Κ. Κομνηνός (επιμ.), 2010, Αθήνα: Μένανδρος :30-31.

Για το τοπογραφικό σχέδιο της Κων/πολης έχουν προταθεί το έργο *Voyage pittoresque en Grèce* του Choiseul-Gouffier ή ένα τοπογραφικό σχεδιάγραμμα του Βοσπόρου του J. A. Zisla, το 1770. Βλ. J.-H. A. Ubicini, "La Grande Carte par Rhigas", *Révue de Géographie*, 1881, dixième livraison, και Γ. Λάιος, «Οι Χάρτες του Ρήγα: Έρευνα επί νέων πηγών», *Δελτίον Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας Ελλάδος*, 1960, τ. 14, :245, 231-312.

Η όψη του λιμανιού (λεπτομέρεια) και η επεξήγηση των διαφόρων κτιρίων



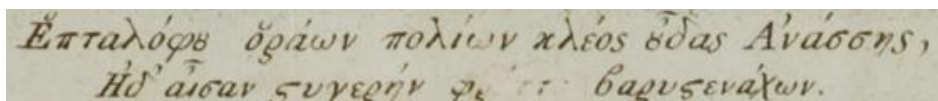
Πολύ ενδιαφέρουσα στις λεπτομέρειές της απεικόνιση. Διακρίνονται οι πύλες στα τείχη, σημαντικά κτίρια και πολύ ωραία καράβια και βάρκες με ανθρώπους, ενώ δείχνει τη μεγάλη κίνηση του λιμανιού.

Σχόλιο για τον βασιλιά των Βιθυνών Ἄμυκο

Σύμφωνα με τον μύθο, οι Αργοναύτες έφτασαν στις ακτές της Βιθυνίας, όπου συνάντησαν τον γίγαντα βασιλιά Ἄμυκο, γιο του Ποσειδώνα. Ο Ἄμυκος προκαλούσε σε πυγμαχία όποιον ξένο έφτανε στο βασίλειό του, τον νικούσε και τον σκότωνε. Στην πρόκλησή του ανταποκρίθηκε ο Πολυδεύκης, ο οποίος νίκησε φυσικά και, κατά μία εκδοχή, τον σκότωσε (Βιβλιοθήκη Απολλοδώρου, Α 90, 20, και Απολλώνιος, Αργοναυτικά, Β 1, αυτή την εκδοχή ακολουθεί ο Ρήγας), ενώ κατά μία άλλη (Θεόκριτος, Διόσκουροι 22, 27) του χάρισε τη ζωή και τον έβαλε να υποσχεθεί ότι δεν θα καταδιώκει τους ξένους. Ο Ρήγας επιλέγει να διηγηθεί μια ιστορία που αφορά μια νίκη των Ελλήνων έναντι ενός βάρβαρου, Ασιάτη τυράννου, και μάλιστα με υπερφυσικές δυνάμεις. Δεν είναι τυχαίο ότι ο τάφος του Ἄμυκου βρίσκεται στο Σουλτανιγιέ, στην έδρα δηλαδή του Σουλτάνου στην Κωνσταντινούπολη.



Το επίγραμμα για την Άλωση της Πόλης



Γραμμένο σε λόγια γλώσσα (ο Ρήγας χρησιμοποιεί με μεγάλη ευχέρεια στα σχόλια που σημειώνει στη Χάρτα τόσο τη δημώδη γλώσσα όσο και την αρχαϊζουσα), το επίγραμμα αναφέρεται στον πόνο και τη θλίψη που προκαλεί η φρικτή τύχη της επταλόφου πόλης που κάποτε υπήρξε καύχημα και βασίλισσα όλων των πόλεων.

Νομίσματα

Απεικονίζονται έξι νομίσματα (τρία χάλκινα νομίσματα του Βυζαντίου προ Χριστού, και ένα ασημένιο και δύο χρυσά της Κων/πολης μετά Χριστόν), μέχρι το χρυσόβουλο του τελευταίου Βυζαντινού αυτοκράτορα Κων/νου Παλαιολόγου. Η παρουσίαση συμπληρώνεται με το συναισθηματικά φορτισμένο σχόλιο του

Ρήγα «και μετά εδουλώθημεν». Είναι σαφής η αναφορά στην ελεύθερη πόλη που ακμάζει συνεχώς (απόδειξη η οικονομική ανάπτυξη), η πρόοδος της οποίας ανακόπτεται από το τυραννικό καθεστώς.

Το κοιμισμένο λιοντάρι

Η παράσταση αυτή έχει ερμηνευθεί ποικιλοτρόπως, η πιο πιθανή όμως ερμηνεία σημειώνει ότι το λιοντάρι ήταν συνηθισμένο έμβλημα των σουλτάνων, ενώ το ρόπαλο του Ηρακλή στα πόδια του μπορεί να υποδηλώνει την ύπαρξη υπολογίσιμων δυνάμεων του ελληνισμού στην



Κων/πολη (π.χ. Πατριαρχείο, Φαναριώτες, έμποροι κ.λπ.)². Εξάλλου, ο Ρήγας χρησιμοποιεί το ρόπαλο του Ηρακλή και σε άλλα σημεία στη Χάρτα, ως σύμβολο των ελληνικών δυνάμεων. Σε άλλη ερμηνεία³, συμβολίζει τον ελληνισμό ή τους σκλαβωμένους λαούς του βαλκανικού χώρου που κοιμούνται, ενώ επάνω του στηρίζονται τα σύμβολα του σουλτάνου, ο αυτοκρατορικός οθωμανικός θυρεός.

Χάριν σύγκρισης, μπορείτε να δείτε απεικονίσεις της Κωνσταντινούπολης από άλλες πηγές της ίδιας περίπου εποχής: Χάρτης της Κων/πολης, D'Anville, 1764



<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b5964180x.r=constantinople?rk=21459;2>

Χάρτες του σεραγιού, Barbié du Bocage, 1800

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8494896f.r=constantinople?rk=107296;4>

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84948951.r=constantinople?rk=128756;0>

Όψη της Κων/πολης, J. Rocque, 1750

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b531005977.r=constantinople?rk=193134;0>

Όψη του σεραγιού, Gd. Seigneur, 1750

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53100598p.r=constantinople?rk=257512;0>

² Γ. Τόλιας, «Αποχαιρετισμός στο Γένος...», ό.π., :30-31. Ο Τόλιας διατυπώνει επίσης την υπόθεση να είναι το κοιμισμένο λιοντάρι μια «κρυπτογραφημένη» υπογραφή του ίδιου του Ρήγα.

³ Δ. Καραμπερόπουλος, *Η Χάρτα του Ρήγα Βελεστινλή*, 1998, Αθήνα: Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα.

Χάρτης της Κων/πολης και όψη του λιμανιού, J.J. Adelfingen, 1703

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8444112z.r=constantinople?rk=278971;2>

Χάρτης της Κων/πολης, Dérôit des cartes et plans de la marine, 1764

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b5964175m.r=constantinople?rk=321890;0>

Όψη της πόλης, 1760, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b69495348?rk=85837;2>

Όψη της πόλης, 1721, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b2000025p?rk=236052;4>

Όψη του λιμανιού, 1790, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b69495363?rk=321890;0>

Όψη του σεραγιού, 1770, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b6949541d?rk=858373;2>

Όψη της πόλης, J. Mynde, 1701, <https://bibliotheque-numerique.icp.fr/records/item/8249-redirection>